

8. Минцберг Г. Структура в кулаке: создание эффективной организации : [Текст] / Г. Минцберг. – СПб. : Питер, 2004. – 512 с.

References

1. Alekseyenko, V.B. (2005), *Organizatsiya i upravleniye promyshlennym predpriyatiyem* [The organization and management of an industrial enterprise], tutorial, Iss. 2, Izd-vo RUDN, Moscow, Russian, 92 p.
2. Gruznov, I.I. (2009), *Effektivnyye organizatsionno-ekonomicheskiye mekhanizmy upravleniya (teoriya i praktika)* [Effective organizational and economic management mechanisms (theory and practice)], Poligraf, Odessa, Ukraine, 528 p.
3. Zakharchenko, V.I. and Albul, A.A. (2000), "Problems of organizational growth of the firm", *Vestnik mashinostroyeniya*, no. 9, pp. 53-57.
4. Zakharchenko, V.I. (2000), "The coordinate system for the management of technology", *Mashinostroitel*, no. 6, pp. 2-3.
5. Zakharchenko, V.I. (2000), "Strategy of structural transformations in mechanical engineering", *Mashinostroitel*, no. 7, pp. 2-5.
6. Zverev, V.S. (2007), *Organizatsiya v sovremennoy ekonomike* [The organization in the modern economy], NEOPP SO RAN, Novosibirsk, Russia, 216 p.
7. Kvach, Ya.P., Shaposhnikov, K.S. and Adamkovich, M.M. (2008), *Korporativne upravlinnia orhanizatsiinym rozvytkom: kreatyvni zasady* [Corporate governance organizational development: creative principles], SMIL, Ismail, Ukraine, 272 p.
8. Mintsberg, G. (2004), *Struktura v kulake: sozdaniye effektivnoy organizatsii* [The structure of the fist: the creation of an efficient organization], Piter, Saint Petersburg, Russia, 512 p.

УДК 658: 330.34

Юшкевич О.О.,
к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства
Житомирський державний технологічний університет

ГАЛЬМІВНИЙ ВПЛИВ РАДІАЦІЙНОГО ЗАБРУДНЕННЯ НА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: 30 РОКІВ ПІСЛЯ АВАРІЇ НА ЧАЕС

Yushkevych O.O.,
cand.sc.(econ.), assoc. prof., assistant professor at the
department of enterprise economics
Zhytomyr State Technological University

INHIBITORY INFLUENCE OF RADIATION CONTAMINATION ON THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: 30 YEARS AFTER THE CHERNOBYL ACCIDENT

Постановка проблеми. Розвиток сучасного суспільства, а з цим і зростання добробуту українського народу, тісно пов'язаний з використанням ядерних технологій. Майже 50% всієї електроенергії, спожитої в Україні, виробляється атомними станціями. Однак використання ядерної енергії можливо лише за умови забезпечення ядерної та радіаційної безпеки. Трагічним підтвердженням цієї тези стала 30 років потому Чорнобильська катастрофа.

Серед найгостріших екологічних проблем найбільш несприятливими і небезпечними вважаються радіаційні, так як вони мають довготривалий характер, а соціо-еколого-економічні наслідки радіоактивного забруднення позначаються на багатьох поколіннях людей, які проживають на територіях зони радіаційного забруднення. Наукові дослідження процесів радіонуклідного забруднення сільськогосподарської продукції слід поглиблювати, аби уникнути неочікуваних та небезпечних подій в соціально-економічному розвитку сільськогосподарських підприємств. Необхідний чіткий науково-обґрунтований алгоритм дій для освоєння радіаційно забруднених областей України. Слід визначити території, які в повному обсязі придатні для використання сільськогосподарськими підприємствами, а які часткового, та врахувати можливі ризики процесу реалізації виробленої продукції з території радіаційного забруднення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що аварія на ЧАЕС виявилася надскладною для розвитку сільськогосподарських підприємств. Найбільший вклад в наукове

обґрунтування системи радіаційного контролю та забезпечення радіаційної безпеки населення зробили такі відомі вчені, як Б.С. Прістер, О.О. Ключніков, В.М. Шестопапов, В.П. Кухарь. Дослідження екологічних, соціальних та економічних наслідків чорнобильської катастрофи для сільського господарства представлено в матеріалах статей Р.М. Алексахіна, Н.І. Санжарової, С.В. Фесенка, Є.В. Спіріна, С.І. Спірідонова, А.В. Панова. Значний доробок з Чорнобильських питань відображено в нормативно-правовій базі, що регулює проблеми господарської діяльності та соціального захисту населення. Разом з цим, запит на безпечне проживання населення в зоні радіаційного забруднення, споживання екологічно чистої продукції, що забезпечується сільськогосподарським виробництвом не втрачає своєї актуальності і через 30 років після аварії на ЧАЕС.

Постановка завдання. Метою статті є системне представлення результатів гальмівного впливу радіаційного забруднення на розвиток сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Радіаційний стан визначає умови проживання населення та можливість ведення сільськогосподарської діяльності на радіоактивно забруднених територіях. Розвиток сільськогосподарських підприємств в умовах радіоактивного забруднення пов'язаний з необхідністю здійснення комплексу заходів, спрямованих на одержання рослинницької і тваринницької продукції, що відповідає радіологічним стандартам та забезпечення належних умов для праці і проживання сільгоспвиробників і населення.

Вчені в сфері радіоекології та радіаційної безпеки, екології, сільського господарства та навколишнього середовища визначили аварію на ЧАЕС як винятково складну для сільського господарства [5; 8]. Тому, на підставі цього беззаперечного доказу, нами визначено особливості гальмівного екологічного впливу радіаційного забруднення на розвиток сільськогосподарських підприємств та встановлено його соціально-економічні наслідки (рис. 1).

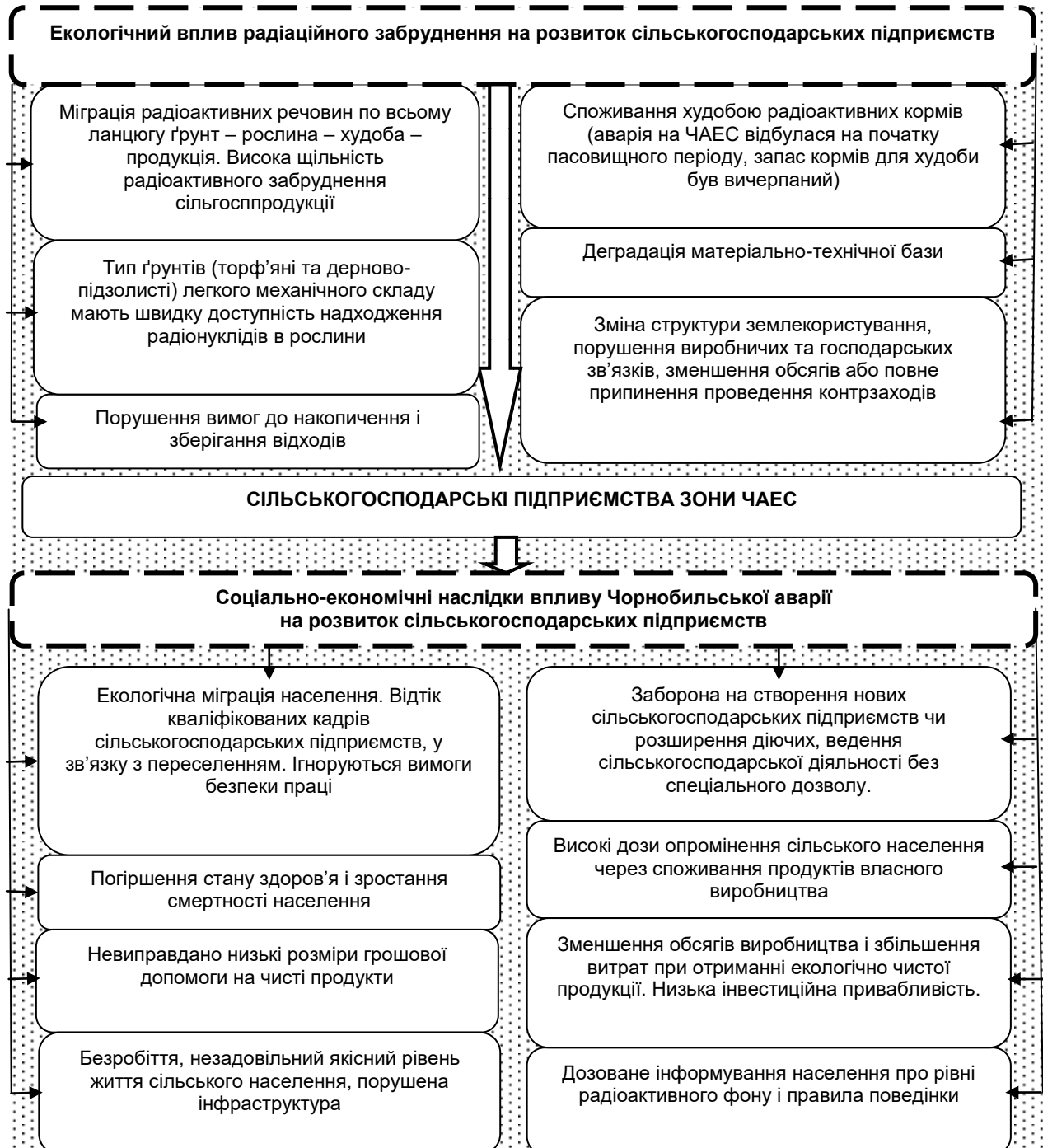
Радіоекологічний стан сільськогосподарських угідь, забруднених внаслідок аварії на ЧАЕС, сформувався під впливом таких основних факторів: фізичний розпад радіонуклідів; іммобілізація радіонуклідів ґрунтово-поглинальним комплексом, і як наслідок, зменшення руху в ланці ґрунт – рослина; зміна соціально-економічних умов на забруднених територіях, серед яких: поділ землі на паї, зменшення обсягів або повне припинення проведення контрзаходів, орієнтованих на зниження рівня забруднення продукції й дозових навантажень на населення.

У 2014 р. відповідно до Закону України від 28 грудня № 76-VIII «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України», внесено зміни до статті 2 Закону України «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», а саме виключено зону посиленого радіологічного контролю із переліку зон, забруднених унаслідок Чорнобильської катастрофи (4 зона радіаційного забруднення). Це означає, що радіоактивними залишаються 1003 населених пункти (вісім областей) з 2293 населених пунктів (дванадцять областей): Волинської – 166, Житомирської – 371, Київської – 122, Рівненської – 274, Сумської – 2, Черкаської – 4, Чернігівської – 63, Чернівецької – 1. Найбільш радіаційно забрудненими залишаються Волинська, Житомирська, Київська, Рівненська та Чернігівська області, які потребують поглибленого дослідження проблеми розвитку сільськогосподарських підприємств у віддаленій перспективі. Впевнені, що в найближчому майбутньому відбудеться ще більше звуження в радіусі території зони радіаційного забруднення. Експертною групою Національної комісії з радіаційного захисту населення України, до складу якої входили провідні науковці, спеціалісти центральних органів виконавчої влади, у 2013 р. підготовлено 12 експертних висновків про радіологічний стан (відповідно до кількості областей) у 2163 населених пунктах. Основним критерієм належності населеного пункту до зони радіоактивного забруднення вважалось максимальне значення паспортної дози, визначене за Методикою-1996, у дозовому діапазоні відповідної зони протягом будь-якого з останніх 5 календарних років (2008–2011 рр.). Запропоновані зміни в розподілі населених пунктів зон радіоактивного забруднення відповідно до експертних висновків наведено в (табл. 1).

Як видно з таблиці 1, на підставі експертних висновків Національної комісії з радіаційного захисту населення України до зон радіаційно забруднених областей повинні відноситися лише 433 населені пункти. Поза межі зон необхідно вивести 1730 населених пунктів.

Задля об'єктивності треба зазначити, що єдиний поділ населених пунктів по зонах (так зване зонування) був встановлений Постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 1991 р. № 106 ще до введення дозових критеріїв зонування. Після проведення першого дозиметричного дослідження, яке було проведено на початку 1990 років, жодного разу дозиметричних досліджень такого масштабу не проводилося. Обладнання, яким здійснюються заміри застаріло. За даними Українського науково-дослідного інституту цивільного захисту ДСНС України, 2014 р. – 90 % приладів, що використовуються у гідрометеорологічній мережі спостережень, відпрацювали свій технічний ресурс експлуатації, а 50 % потребують негайної заміни [2, с. 80]. Через це порушуються норми радіаційної безпеки України, що визначають систему радіаційно-гігієнічних регламентів рівнів опромінення. Вважаємо, що основна причина такої паспортизації криється в значних обсягах використання бюджетних коштів, пов'язаних з фінансуванням різних пілг чорнобильцям. Тому, справжність та обґрунтованість проведених замірів є сумнівною. Разом з тим, у висновку обласних рад Чорнобильської зони щодо перегляду меж зон радіоактивного забруднення зазначено, що висновок експертів підготовлений без всебічного вивчення

питання та без урахування всіх критеріїв зонування, щільності забруднення ґрунту, спостереження за дозами опромінення жителів населених пунктів, суцільного радіологічного моніторингу харчових продуктів, відповідного інформування населення та органів виконавчої влади і місцевого самоврядування постраждалих районів. Все це вимагає проведення детального радіоекологічного обстеження ґрунтів сільськогосподарського призначення і відповідно до отриманих даних – районування території за щільністю радіоактивного забруднення. Це дозволить не лише зменшити, а й взагалі зняти обмеження на сільськогосподарську діяльність на значних площах. Проте, лише зміна статусу територій не вирішить проблеми їх розвитку.

Рис. 1. Гальмівний вплив радіаційного забруднення на розвиток сільськогосподарських підприємств

Джерело: складено і доповнено автором на основі [5, с. 3; 8, с. 100-101]

Таблиця 1

Пропонований розподіл населених пунктів зон радіаційного забруднення експертною групою Національної комісії з радіаційного захисту населення України, 2013 р. (одиниць)

Область	2 зона		3 зона		4 зона	
	постанова КМ УРСР від 23.07.91 р. № 106	Експертні висновки, 2013 р.	постанова КМ УРСР від 23.07.91 р. № 106	Експертні висновки, 2013 р.	постанова КМ УРСР від 23.07.91 р. № 106	Експертні висновки, 2013 р.
Вінницька	0	0	0	0	89	0
Волинська	0	0	166	3	0	50
Житомирська	63	0	301	49	363	96
Івано-Франківська	0	0	0	0	5	0
Київська	20	0	33	10	438	8
Рівненська	1	0	273	46	65	138
Сумська	0	0	2	0	9	1
Тернопільська	0	0	0	0	10	0
Хмельницька	0	0	0	0	9	0
Черкаська	0	0	4	2	99	0
Чернівецька	0	0	1	0	13	0
Чернігівська	2	0	61	1	190	29
Усього	86	0	841	111	1290	322

Джерело: сформовано автором за даними [2, с. 81]

В областях, що постраждали від катастрофи, змінилася структура землекористування, порушилися виробничі та господарські зв'язки. За 30-ти річний період (1985-2015 рр.) площі посівів сільськогосподарських культур у всіх категоріях господарств України зменшились на 5939 тис. га і склали у 2015 р. 26717 тис. га. На фоні порушених зв'язків, що пов'язані з кризовими явищами в економіці та появою нових ринкових механізмів, товаровиробники найбільш радіоактивно забруднених областей – Волинської, Житомирської, Київської, Рівненської, Чернігівської не витримують конкуренції. Рейтинги за обсягами виробництва основних сільськогосподарської культур в цих областях є нижчими порівняно з сільськогосподарським виробництвом чистої зони. Характерним є стабільне переважання в структурі сільськогосподарського виробництва рослинництва, передусім зернового господарства (табл. 2).

Таблиця 2

Рейтинг сільськогосподарських підприємств областей зони радіаційного забруднення в загальноукраїнському виробництві основних видів продукції рослинництва

Вид продукції	тис. тонн / рейтинг (місце)	Рік							
		1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Волинська область									
Зернові та зернобобові культури	тис. т	922,0	503,1	579,4	747,8	869,3	902,0	1036,8	1062,3
	Рейтинг	20	18	21	21	21	21	21	19
Цукрові буряки (фабричні)	тис. т	1168,1	486,3	473,6	635,0	652,5	580,0	650,7	420,2
	Рейтинг	13	10	10	12	10	7	10	12
Соняшник	тис. т	0,0	0,0	0,2	1,4	2,6	1,8	4,2	5,2
	Рейтинг	–	–	24	24	24	24	24	23
Картопля	тис. т	1198,4	1194,3	986,4	1135,6	1161,5	1087,0	1132,1	1098,8
	Рейтинг	3	5	9	10	9	11	11	8
Овочі	тис.т	124,7	110,6	248,7	279,5	281,9	282,1	277,1	276,4
	Рейтинг	22	24	14	14	14	15	14	15
Плоди та ягоди	тис.т	92,9	38,6	34,2	35,5	35,7	37,6	40,2	37,9
	Рейтинг	12	12	18	19	19	21	18	19

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Житомирська область									
Зернові та зернобобові культури	тис.т	1352,1	721,4	1086,9	1507,2	1694,9	2108,6	1907,6	1459,6
	Рейтинг	18	17	17	17	12	16	17	17
Цукрові буряки	тис.т	1299,9	388,3	304,1	565,1	552,9	424,5	639,8	607,2
	Рейтинг	12	13	15	13	14	10	9	6
Соняшник	тис.т	0,2	0,6	26,9	60,6	92,0	104,1	169,1	141,5
	Рейтинг	19	19	17	16	16	16	16	16
Картопля	тис.т	1020,8	1064,7	1166,2	1334,2	1343,9	1331,0	1304,1	1176,8
	Рейтинг	7	8	5	7	6	5	8	6
Овочі	тис.т	149,5	194,5	209,4	235,9	242,2	224,7	239,1	271,9
	Рейтинг	17	14	20	18	18	19	17	21
Плоди та ягоди	тис.т	47,0	24,1	31,6	36,6	41,7	44,3	44,2	50,7
	Рейтинг	20	18	19	18	17	19	16	17
Київська область									
Зернові та зернобобові культури	тис.т	2112,2	1430,5	2003,0	2785,4	3190,0	3343,0	3361,6	2820,0
	Рейтинг	11	6	8	7	4	9	9	11
Цукрові буряки	тис.т	3261,2	1215,9	1093,8	1490,6	1200,2	702,6	1328,7	882,1
	Рейтинг	6	2	5	5	6	5	5	4
Соняшник	тис.т	5,6	25,4	121,7	167,2	210,0	297,1	300,9	292,1
	Рейтинг	14	14	14	13	14	13	14	15
Картопля	тис.т	1102,3	1350,8	1496,3	1825,7	1741,1	1492,3	1794,8	1433,6
	Рейтинг	4	4	2	2	2	4	2	4
Овочі	тис.т	464,0	295,2	454,9	521,0	568,3	546,3	568,4	511,2
	Рейтинг	2	7	5	5	3	3	2	6
Плоди та ягоди	тис.т	77,1	22,4	52,0	53,5	56,6	87,6	77,9	71,5
	Рейтинг	16	21	14	14	14	10	11	12
Рівненська область									
Зернові та зернобобові культури	тис.т	864,8	494,7	635,8	790,5	918,4	1108,6	1222,7	1101,5
	Рейтинг	21	19	19	20	20	19	20	18
Цукрові буряки	тис.т	1638,5	431,4	1010,5	1003,1	907,7	531,4	544,1	454,4
	Рейтинг	10	10	6	7	7	8	8	11
Соняшник	тис.т	0,0	0,1	3,0	4,5	7,9	4,1	5,9	9,6
	Рейтинг	–	22	21	21	21	23	23	22
Картопля	тис.т	883,7	875,5	1066,4	1377,9	1335,0	1299,2	1304,1	1227,6
	Рейтинг	10	12	7	6	7	7	9	5
Овочі	тис.т	127,3	133,6	216,5	237,1	250,5	255,5	248,7	213,6
	Рейтинг	21	22	17	17	17	14	16	17
Плоди та ягоди	тис.т	72,2	34,7	85,9	88,1	80,6	113,0	119,2	99,3
	Рейтинг	17	14	9	9	9	8	7	9
Чернігівська область									
Зернові та зернобобові культури	тис.т	1737,2	832,3	1518,2	2481,4	2939,0	3123,6	3692,9	3514,2
	Рейтинг	16	15	12	11	5	10	6	7
Цукрові буряки	тис.т	1045,5	341,3	366,5	544,6	555,9	262,8	255,4	311,1
	Рейтинг	14	14	11	14	13	13	13	13
Соняшник	тис.т	2,2	6,7	61,0	137,9	189,4	286,4	301,5	410,4
	Рейтинг	15	15	15	15	15	15	13	14

продовження табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Картопля	тис.т	1597,6	1471,1	1178,0	1755,9	1630,8	1519,2	1527,4	1434,7
	Рейтинг	1	3	4	4	4	3	4	3
Овочі	тис.т	175,7	174,9	174,7	203,8	207,8	209,8	198,3	192,2
	Рейтинг	17	15	22	22	22	20	21	22
Плоди та ягоди	тис.т	33,9	25,2	15,6	14,3	15,1	16,2	17,7	21,4
	Рейтинг	24	17	23	24	23	23	23	23

Джерело: складено та розраховано автором за [6]

Нами визначено на основі ранжування, що найкращі позиції в рейтингах з виробництва сільськогосподарських культур в межах зони радіаційного забруднення мають сільськогосподарські підприємства Київської області. На другому місці Чернігівська область, яка переважає фактично за всіма культурами, окрім виробництва овочів – 22 місце, плодів та ягід – 23 місце. Така тенденція пояснюється появою в Київській області великих підприємств, що суттєво збільшили виробництво, створюючи виробничі комплекси сільськогосподарської продукції, зокрема тваринницьких галузей. Принципова відмінність Київської області від інших областей в тому, що частка господарств населення у сільськогосподарському виробництві є відносно незначною. В загальноукраїнському обсязі виробництва сільськогосподарських культур низький рейтинг (місце) у виробництві зернових та зернобобових культур, соняшнику мають Волинська, Житомирська та Рівненська області з 16 по 23 місце, овочів (15–17 місце). В першу десятку увійшли всі три області з виробництва картоплі (5–8 місце) та буряків (8–11 місце). Лідером з виробництва плодів та ягід є сільськогосподарські підприємства Рівненської області (9 місце). Слід зауважити, що така орієнтація виробництва не є оптимальною для збереження земель та створення і збереження робочих місць на селі.

В занепаді виявилося виробництво традиційних для Чорнобильської зони культур льону та хмелю. Зокрема посівні площі льону в доварійний період (1985 р.) склали 211 тис. га. За п'ять років (1990 р.) вони скоротилися на 39 тис. га [7, с. 236]. Наразі ця цифра становить 2 тис. га в Житомирській, Сумській та Чернігівській областях разом. Лідером відродження цього особливого виду продукту є Аграрна компанія «Зоря», яка знаходиться в селі Стремигород Коростенського району Житомирської області. Це підприємство почало свою історію з 1929 р. у складі чотирьох сіл Діброви, Майданівки, Стремигорода і Болярки із загальною чисельністю населенням близько 700 осіб та площею сільгоспугідь 1350 га. Після Чорнобильських подій площа земель в обробітку складала лише 300 га в основному під кормові культури, фізичний та моральний знос мала й матеріально-технічна база. Повністю ліквідоване тваринництво, з 1500 голів худоби не лишилося жодної. Завдяки професійному підходу керівництва до траєкторії розвитку та реорганізації наразі це потужне приватно-орендне підприємство ресурсне забезпечення та площі земель виробничого призначення якого постійно зростають. Основним продуктом компанії є виробництво олійного льону та різноманітних лікарських трав. Це перший виробник-експортер льону в Коростенському районі без участі дистриб'юторів-експортерів. З 2015 р. підприємство орієнтується на впровадження технологій з переробки льону у волокно. З метою завоювання нових сегментів ринку та зменшення ризиків Аграрна компанія «Зоря» в 2016 р. розпочала вирощування органічних лікарських трав – алтею, ромашки, фенхелю, валеріани. Цінністю господарської діяльності є впровадження органічного підходу до виробництва, дотримання світового рівня якості, відповідальність за тих людей, які працюють на землі, створення співробітникам умов для осмислення особистого існування і розуміння цінності їх роботи в сільській місцевості.

Сільськогосподарські підприємства зони радіаційного забруднення мають наразі істотні матеріальні втрати від зменшення обсягів виробництва і збільшення витрат на одержання чистої продукції. Більшість з них зазнають збитків і при реалізації продукції, так як чиста продукція, отримана на забрудненій території, користується меншим попитом за інших рівних умов. За період 1990–2014 рр. суттєво змінився попит на продукцію сільськогосподарських підприємств зони радіаційного забруднення. Постійно зростають обсяги реалізації зернових та зернобобових культур від 73 % у Волинській області до більш як в 5,6 раза у Чернігівській області та олійних культур від 23,4 раза у Рівненській області до більш як 173 рази у Житомирській області. Зворотна тенденція у бік зменшення спостерігається в реалізації картоплі, овочів, плодів та ягід. Це є свідченням порушеної спеціалізації господарств та екологічної розбалансованості структури сільськогосподарських угідь.

Однією із найбільш складних проблем після аварії й досі залишається забезпечення населення сільськогосподарською продукцією, що відповідає санітарно-гігієнічним нормативам. Установами державної епідеміологічної служби МОЗ України у 2014 р. проведено дослідження майже 37 тисяч зразків продуктів харчування та продовольчої сировини на вміст радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90. Отримані результати свідчать про перевищення допустимих рівнів у 0,6 % проб молока приватного сектору, м'яса та м'ясопродуктах, дикорослих ягодах, грибах та лікарських рослинах Волинської, Житомирської, Рівненської, Київської та Чернігівської областей. Порівняно з 2012 р перевищення

допустимих рівнів радіонуклідного забруднення складало 1,5 %, або 1508 перевищень в 101320 пробах продуктів харчування [10, с. 159]. Слід зауважити, що за аналізований період зниження вмісту радіонуклідів відбулося у більш як 2 рази. Однак, такий результат, на нашу думку, виправдовує себе за умови однакової вибіркової сукупності населених пунктів та сезонного фактору.

Разом з цим, розміри грошової допомоги у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва і особистого підсобного господарства, що були встановлені Постановою Кабінету Міністрів України «Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 26 липня 1996 р. № 836 та Постановою Кабінету Міністрів України «Про встановлення розмірів виплат деяким категоріям громадян, що постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 20 квітня 2007 р. № 649 (втратила чинність у зв'язку з прийняттям нової постанови від 14 травня 2015 р. № 285 [4]) були не виправдано низькими та не змінювалися протягом останніх 18 років (табл. 3).

Таблиця 3

Невідповідність щомісячної законодавчо визначеної грошової допомоги реально необхідному її розміру у зв'язку з обмеженням споживання продуктів харчування місцевого виробництва, 2014 р.

Грошова допомога на чисті продукти в розрізі зон радіаційного забруднення	Розмір допомоги, встановлений постановою КМУ від 26.07.1996 № 836 (втратила чинність в 2015 р.), грн.	Розрахований розмір допомоги, відповідно до Закону № 796 (мін. зарплата 1218 грн.) у 2014 р., грн. (не проводиться)	Невідповідність допомоги, що встановлена постановою КМУ № 836 (втратила чинність в 2015 р.), реально необхідному її розміру, визначеному Законом № 796
Зона безумовного (обов'язкового) відселення	2,60	609	у 234 рази менше
Зона гарантованого добровільного відселення	2,10	487,2	у 232 рази менше
Зона посиленого радіоекологічного контролю	1,60	365,4	у 228 раз менше

Джерело: складено та розраховано автором за даними [3]

Незважаючи на постійне зростання мінімальної заробітної плати, вони були меншими в більш як 230 разів від визначених Законом «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» від 28 лютого 1991 р. № 796-ХІІ. З 1 січня 2015 р. виплата такої грошової допомоги була взагалі відмінена. Ця допомога розміром від 1,6 грн до 2,6 грн на місяць істотно не впливала на рівень обмеження споживання постраждалими особами продуктів харчування місцевого виробництва, більше того ніколи не мала матеріальної та соціальної значущості.

Разом з тим, у Франції, на території якої розміщено 19 атомних електростанцій, яка далека від Чорнобильського сценарію, з 1 січня 2016 р. розпочинається нова профілактична кампанія з безкоштовного розповсюдження медикаментів (пігулок йоду) всім людям, які проживають поблизу атомних електростанцій в 10 кілометровій зоні. Починаючи з 1997 р., це вже п'ята кампанія з роздачі йоду в Франції. Заступник генерального директора Спеціальної установи з питань ядерної безпеки Франції Ален Дельмєстр заявив, що це потужна інформаційна кампанія з мінімізації ядерних ризиків. За його словами, після проведення інформаційної кампанії французи зможуть прийти на спеціальні пункти і отримати пігулки. За оцінками фахівців, це 400 тисяч будинків і 2000 установ, розташованих в 500 муніципалітетах. Якщо активність буде недостатньою, то за кілька місяців йод буде відправлений у кожен будинок поштою [1].

Несприятливі екологічні умови вимагають якісно нових підходів до забезпечення розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах радіаційного забруднення як на рівні держави, так і з боку місцевих органів влади, окремих аграрних підприємств. У зв'язку з цим, концепціями «Ведення агропромислового виробництва на забруднених територіях та їх комплексної реабілітації на період 2000–2010 рр.» та «Загальнодержавної цільової соціальної програми подолання наслідків Чорнобильської катастрофи на 2012-2016 рр.» передбачено, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи в соціальному, екологічному та економічному аспектах, повернення постраждалих територій до звичайного використання.

Висновки та подальші дослідження. Позитивна зміна ситуації у відновленні керованим розвитком сільськогосподарських підприємств зони радіаційного забруднення повинна відбуватися на основі застосування економічних та екологічних важелів, переорієнтації окремих господарств на випуск рентабельної та експортно-придатної продукції. Найскладнішими щодо розвитку залишаються проблеми дотримання принципів організації виробництва, спеціалізації та диверсифікації господарств, обґрунтування виробничого напрямку та ресурсозабезпеченість, раціональне використання виробничо-ресурсного потенціалу.

Перегляду меж зон радіаційного забруднення має передувати системний підхід до розробки державної програми соціально-економічного розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи шляхом об'єднання зусиль центральних і місцевих органів влади, концентрації фінансових ресурсів. Наприклад, уряд Білорусі ввів в господарський обіг третину заражених радіацією земель, але тільки після вартісних програм дезактивації.

Пріоритетом такої Програми мають стати розробка та затвердження спеціальних соціально-економічних нормативів розвитку сільських громад і територій: збереження здоров'я осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; залучення зелених інвестицій, розвиток сільськогосподарських підприємств, створення робочих місць на територіях, що виведені із зон радіоактивного забруднення, розвиток об'єктів інфраструктури у населених пунктах. За попередніми підрахунками з 260000 га, заражених земель «зони відчуження» до 50% можна використовувати для вирощування енергетичних культур. Це в свою чергу, за розрахунками експертів, могло б забезпечити 200 МВт електроенергії, що дасть енергозабезпечення 400000 домогосподарств, або в розрізі комбінованого виробництва електроенергії і тепла, зрівнятися з генерацією одного блоку невеликої атомної електростанції (500 МВ) [9].

Розвиток сільськогосподарських підприємств повинен передбачати досягнення локальних цілей з урахуванням вимог радіаційної безпеки на таких рівнях: виробничий – реалізується через створення безпечних умов функціонування сільськогосподарського виробництва на забруднених територіях, що забезпечує виробництво екологічно чистої продукції; соціальний – створення безпечних умов для проживання на забруднених територіях, причому в комплексі з іншими заходами щодо зниження дози внутрішнього та зовнішнього опромінення; екологічний – забезпечення безпечних умов функціонування агроєкосистем та її компонентів.

Література

1. Во Франции возле АЭС раздают таблетки с йодом. Телеграф новости Украины и мира, 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://telegraf.com.ua/mir/europa/2235513-vo-frantsii-vozle-aes-razdayut-tabletki-s-yodom.html>.
2. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2014 році. – К. : Український науково-дослідний інститут цивільного захисту ДСНС України, 2015. – 365 с.
3. Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет України на 2014 рік" Верховна Рада України; Закон від 27.03.2014, № 1165-VII // Голос України. – 02.04.2014. – № 62.
4. Про компенсаційні виплати особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Кабінет Міністрів України; Постанова від 14.05.2015 № 285 // Урядовий кур'єр. – 22.05.2015. – № 90.
5. Проблемы безопасности атомной энергетики. Уроки Чернобыля: монография / Б.С. Пристер, А.А. Ключников, В.М. Шестопалов, В.П. Кухарь; под ред. Б.С. Пристера; НАН Украины, Ин-т проблемы безопасности АЭС НАН Украины. – Чернобыль (Киев. обл.): Ин-т проблемы безопасности АЭС, 2013. – 200 с.
6. Сільське господарство України за 2015 рік : стат. збірник; відповідальний за випуск О.М. Прокопенко. – К. : Держстат України, 2016. – 379 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Статистичний щорічник України за 1995 рік / М-во статистики України: Відп. за вип. В.В. Самченко. – К. : Техніка, 1996. – 576 с.
8. Чернобыль, сельское хозяйство, окружающая среда. Материалы к 20-й годовщине аварии на Чернобыльской атомной электростанции в 1986 г. / [Р.М. Алексахин, Н.И. Санжарова, С.В. Фесенко, Е.В. Спирин, С.И. Спиридонов, А.В. Панов]. – Обнинск: ВНИИСХРАЭ, 2006. – 35 с.
9. Чернобыльская «Зона отчуждения» может помочь Украине стать лидером в зеленой энергетике [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://elektrovesti.net/9142_chemobylskaya-zona-otchuzhdeniya-mozhet-pomoch-ukraine-stat-liderom-v-zelenoy-energetike.
10. Щорічна доповідь про стан здоров'я населення, санітарно-епідемічну ситуацію та результати діяльності системи охорони здоров'я України. 2014 рік / за ред. Квіташвілі О.; МОЗ України, ДУ «УІСД МОЗ України». – К., 2015. – 460 с.

References

1. In France, near NPP distribute tablets with iodine. Telegraph News of Ukraine and world (2016), available at: <http://telegraf.com.ua/mir/europa/2235513-vo-frantsii-vozle-aes-razdayut-tabletki-s-yodom.html>. (access date January 18, 2016).
2. National Report on the State of Techno and Natural Safety in Ukraine, 2014. (2015), Ukrainian Scientific Research Institute of Civil Protection DSNS Ukraine, Kyiv, Ukraine, 365 p.
3. On Amendments to the Law of Ukraine "On State Budget of Ukraine for 2014" (2014), no. 1165-VII, *Voice of Ukraine*, 04 Feb. 2014, no. 62.
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2015), "About compensation payments to persons affected by the Chernobyl disaster, and ceasing invalid some decrees of the Cabinet of Ministers of Ukraine", the Decree of 14.05.2015 number 285, *Uriadovyi kurier*, no. 90.
5. Priester, B., Kluchnikov, A., Shestopalov, V. and Kuhar, V. (2013), *Problemy bezopasnosti atomnoy energetiki. Uroki Chernobyla* [Security concerns of nuclear energy. Lessons of Chernobyl], monograph, NAS Institut safety problems NPP NAN of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 200 p.
6. State Statistics Service of Ukraine (2016), Statistical Yearbook "Agriculture Ukraine in 2015", available at: <http://ukrstat.gov.ua> (access date April 15, 2016)

7. Ministry of Statistics of Ukraine (1996), Statistical Yearbook of Ukraine for 1995, Kyiv, Ukraine, 576 p.
8. Aleksakhin, P., Sanzharova, N., Fesenko S., Spirin, E., Spiridonov, S. and Panov, A. (2006), *Chernobyl, selskoye khozyaystvo, okruzhayushchaya sreda* [Chernobyl, agriculture, environment], Materials to the 20th anniversary of the accident at the Chernobyl nuclear power plant in 1986, VNIISKHRAE, Obninsk, Russia.
9. "Chernobyl "Zone of alienation" It can help Ukraine to become a leader in green energy", available at: http://elektrovesti.net/9142_chernobylskaya-zona-otchuzhdeniya-mozhet-pomoch-ukraine-stat-liderom-v-zelenoy-energetike. (access date January 18, 2016).
10. Ministry of Health of Ukraine, State Institution "UISR Ministry of Health of Ukraine" (2015), Annual report on the state of health, sanitary and epidemiological situation and the results of the health system in Ukraine, 2014, Kyiv, Ukraine, 460 p.

*Рецензент: д.е.н., професор кафедри економіки підприємства
Житомирського державного технологічного університету Н.В. Валінкевич*

УДК 330.101.542

**Пономаренко Т.В.,
к.е.н., докторант кафедри обліку, аналізу,
аудиту і адміністрування підприємств
гірничо-металургійного комплексу
ДВНЗ «Криворізький національний університет»**

РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

**Ponomarenko T.V.,
cand.sc.(econ.), doctoral candidate at the department
of accounting, analysis, auditing and administration of the
enterprises of a mining and metallurgical complex
SHEI «Kryvyi Rih National University»**

DEVELOPMENT OF METHODOLOGY FOR ASSESSMENT OF THE ECONOMIC STABILITY OF THE ENTERPRISE

Постановка проблеми. Проблематика економічної стійкості актуалізується сучасними здобутками теорій фірми, що передбачають її використання як ключового цільового орієнтиру менеджменту організації. Принципова трансформація цілей (від орієнтації на досягнення прибутку та інших соціально-економічних цілей до забезпечення найбільш масштабних та складно вимірюваних управлінських результатів - забезпечення економічної стійкості організації) розширює спектр традиційних управлінських функцій та визначає об'єктивну необхідність формування комплексних підходів до її оцінювання задля обґрунтування пріоритетних напрямів забезпечення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Узагальнення повного спектру репрезентованих в економічній літературі підходів до оцінювання економічної стійкості дозволило автору виокремити наступні їх групи: фінансово-моніторинговий – оцінка поточного стану та динаміки фінансових показників компанії (С.Ю. Сидоренко, Л.Ю. Філобокова, В.І. Рошнін, Р.Ю. Лоскутов, А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін та ін.); кризово-імовірнісний – аналіз прогнозних горизонтів настання банкрутства (Е. Альтман, Р. Таффлер, Д. Фулмер, У. Бівер, Г. Савицька, Р. Сайфулін, О. Терещенко та ін.); агреговано-функціональний – економічна стійкість інтегрально визначається сукупністю її функціональних видів (маркетингова, управлінська, виробнича тощо) (І.М. Омельченко, М.Д. Соколов, В.Є. Демінг, О.А. Табекіна, Н.М. Григорська, О.А. Матушевська, І.М. Євсюхін, В.С. Мітюшин, Е.Р. Місхожев та ін.); бенчмаркінговий – економічна стійкість визначається рейтинговими позиціями підприємства відповідно до найкращого аналогу або стандарту (А.В. Грачов, В.В. Ковальов, І.Є. Юдін, М.Г. Качеянц, О.С. Счастливов, Ф.М. Сафін, Л. Браун, М. Кейлор, П. Гомперс, Д. Ісії, А. Метрик та ін.) [1, с. 44].

Ці підходи визначають доцільність оцінки економічної стійкості підприємства виключно на основі одного зведеного чисельного значення – інтегрального показника. Автор поділяє ключові положення сучасного наукового доробку оцінювання стану підприємства за критерієм стійкості в аспекті: доцільності використання шкал; диференціації станів; розширення спектру фінансових параметрів не фінансовими. При цьому автор принципово погоджується з традиційним підходом до формування